

dre William Riker været med til at sætte det måske knap så kendte University of Rochester i staten New York på USA's politologiske landkort. Og af adskillige forord i bøger, skrevet af hans kolleger inden for kongresforskning, kan man se, at han er velrenommeret og særdeles vellidt. Det er nok USA's største navn i kongresforskning, der med denne bog angiveligt er i gang med at lukke og slukke efter sig.

Henrik Jensen
Institut for Statskundskab,
Københavns Universitet

Henrik Jøker Bjerre og Carsten Bagge Laustsen, *Den nyttige idiot – en introduktion til Slavoj Žižeks samfundsteori*, Frederiksberg: Samfundslitteratur, 2013, 283 s., 198 kr.

Slovenske Slavoj Žižek er med sin begejstring for revolutioner blevet kaldt en apologet for voldelige bevægelser. Han er i brede kredse blevet stemplet som en nyttig idiot, der kun kritiserer og dermed skader "sine egne". HJB og CBL ønsker med bogen *Den nyttige idiot* at tage Žižeks samfundsteori alvorligt under den antagelse, at man til karakteristikken af en nyttig idiot bør tilføje "nyttig – for hvem?" og være parat til at få et overraskende svar.

Den nyttige idiot er en opdatering af bogen *Slavoj Žižek* (2006), hvortil forfatterne blandt andet har føjet et kapitel om politiske styreformer og et kapitel om kritikken af Žižek. Det taler til bogens fordel, hvilket vi vender tilbage til. Bogen er delt op i syv kapitler, som med udgangspunkt i Žižeks psykoanalytiske teoriapparat bevæger sig over en samtidsdiagnose frem mod subjektet, der skal skabe en ny samfundsorden.

I første kapitel beskriver forfatterne, hvordan Žižek nægter at acceptere filosofiens og historiens afslutning i kølvandet på Murens fald, og i andet kapitel udfoldes Žižeks filosofiske ståsted, den lacanianske psykoanalyse. Žižek er poststrukturalist og håndterer problemstillingen om forholdet mellem individ (det imaginære) og samfund (det symbolske) ved at benytte Jacques Lacans "det reelle". Det reelle er den rest, der står tilbage, når subjektet har identificeret sig, men samtidig selve forudsætningen for, at individet kaster sig ud i identifikationsprocesser. Subjektet er altså givet ved et ubevidste.

Psykoanalysen appliceres i tredje kapitel på politiske styreformer, og vi får beskrevet, at Žižek gerne fremhæver fire former – nazismen, stalinismen, det liberale demokrati og leninismen – som er struktureret som henholdsvis en

mesterdiskurs, en universitetsdiskurs, hysterikerens diskurs og analytikerens diskurs. Vi skal ikke gå i detaljer med diskurserne men fremhæve, at Žižeks diagnose er, at demokratiet skaber ”hysterikere”, der efter Guds død desperat efterspørger mening, hvilket kapitalismen udnytter ved at producere objekter, subjektet kan begære. Det hører med, at kapitlet kan fremstå kompliceret, hvorfor vi anbefaler, at man supplerer med opslagsværket *An Introductory Dictionary of Lacanian Psychoanalysis* (1996) af Dylan Evans.

I kapitel 4 og 5 om henholdsvis kapitalisme og postpolitik udfoldes samfundsdiagnosen. Udgangspunktet er, at økonomien er overdeterminerende, da den ”udgør en ’generativ matrix’ for fænomener, som umiddelbart ikke synes at have noget med økonomi at gøre” (s. 123). Kapitalismen formår imidlertid at unddrage sig kritik, blandt andet ved at typer af vold fremstilles som naturlige – fx trafikulykker – selvom de skyldes samfundets kapitalistiske indretning. Kapitalismen skjuler sig i den postpolitiske tidsalder, og Žižeks nytænkning af Marx’ ideologikritik er at hævde, at folk meget vel ved, at kapitalismen skaber katastrofer, men at vi lader ordenen bestå, fordi vi frygter vores mangel. Vi har med andre ord en kynisk/ironisk distance til virkeligheden, som opretholdes af kapitalismens imperativ om at nyde og fantasmer om det perfekte samfund. Vi lader den store Anden bestå, selvom den ikke eksisterer.

Hvad bør vi gøre for at slippe ud af denne dystre samfundsdiagnose? HJB og CBL berører i sjette kapitel Žižeks revolutionære subjekt, hvor det potentielt revolutionære læses ud af især René Descartes. Descartes’ cogito nyfortolkes med lacanianske øjne, hvilket skaber det ubevidste cogito, som modsætter sig samfundsordenen med sin uforudsigelighed.

Subjektet af det ubevidste er dermed både årsag til samfundets tilstand og løsningen.

Vurdering/kritik

Den nyttige idiot giver et fortræffeligt indblik i et forfatterskab, som synes umuligt at katalogisere. Man bør også læse Žižeks egne værker, men da žižekiansk/lacaniansk teori kan forekomme højttrevende, tilbyder *Den nyttige idiot* en vej ind i Žižeks oeuvre. Især kapitlet om styreformer giver bogen meto- disk tyngde, og er man forbeholden overfor Žižeks tænkning, tages der højde herfor i kapitel 7. Man kan nemlig, når man læser Žižek, tænke, om samtidens katastrofer vitterligt forårsages af kapitalismen, og hvor realistisk Žižek er i sin insisteren på revolutioner. HJB og CBL tager i sidste kapitel fat på kritikken fra venstreorienterede kombattanter.

Diskursteoretikeren Ernesto Laclau er skeptisk overfor Žižeks idé om klas- seantagonismen som overdeterminerende og kalder det en genintroduktion af

basis-overbygningsmarxisme, som den sproglige vending gjorde op med. Žižek anerkender, at ikke alt kan reduceres til økonomi, men mener, at Laclau overser, at netop globaliseret kapitalisme har åbnet rummet for partikulære kampe. Laclau kritiserer videre Žižek for at stille for strenge krav til subjektet. Žižek mangler en positiveret vision. Kritikken er berettiget, men som bogens forfatter skriver, taler det måske netop for en periode med tænkning og kritik. Kapitlet afrundes med diskussionen mellem Žižek og Simon Critchley, ligesom Žižeks begreb om ”guddommelig vold” – det brutale indgreb i den givne orden – diskuteres. Sidstnævnte vil vi dvæle lidt ved.

For skal man være ekstra kritisk overfor Žižeks tanker om revolutioner, kan man mene, at bogen umiddelbart underspiller radikaliteten. Žižek taler for at kaste sig ud i en umoden situation, der post hoc viser sig moden. Žižek undgår dermed den historiske materialisme, men hvad skal – udover ”Partiet” – indsættes i stedet? Ville det ikke blot være en umoden beslutning at ødelægge det funktionelt differentierede samfund? Modsvaret kunne lyde, at Žižek ikke skriver, at han vil omstyrte det kapitalistiske liberale demokrati, men at ”[d]et ville være langt bedre, hvis vi faktisk kunne bevare den levestandard og de frihedsrettigheder, som Vesteuropa har nydt godt af de sidste 50 år, og udbrede dem til resten af verden” (s. 253). Udmærket, Žižeks tænkning er ikke nødvendigvis så radikal som først antaget. Men er vi så ikke på ret kurs? Vi skal fortsætte med at udbrede demokratiet, som skaber vækst og velstand (under inddragelse af blandt andre Thomas Pogge problematiserer forfatterne dog idéen om, at kapitalisme automatisk medfører global velstand og bæredygtighed).

Selvom det diskuteres, kunne man ønske sig mere kritik af, hvad Žižek vil opnå. Skal vi træffe umodne beslutninger eller udbrede det liberale demokrati? HJB og CBL skriver også, at en revolution kan medføre en følelse af, at alt er forandret, men at vi er de samme. Hvad betyder det? Budskabet er nok, at Žižeks samfundsteori først og fremmest kan bruges til at genåbne tænkningen og kritikken. Det er dog nok så vigtigt i disse postpolitiske tider.

En bevidst udeladelse er de filosofiske mellemværender. Fokus ligger på Žižeks samfundsteori, og det ville selvsagt kræve mere plads, hvis Žižeks filosofiske position skulle udpindes. Der kan imidlertid til tider gå lidt overblik tabt ved denne udeladelse, særligt hvad angår Žižeks forhold til Hegel. Pludselig nævnes fx den dobbelte negation (s. 223), men man savner nogle linjer/sider, som ekspliciterer Žižeks hegelianisme.

Man kunne i Žižeks ånd fortsætte kritikken hævde, at forfatterne kunne have gjort mere ud af at beskrive, hvad der undviger kapitalismen, når nu Žižek ikke er basis-overbygningsmarxist. Man kunne også spørge, om ikke biologiske faktorer overses. Når Sigmund Freuds datter fantaserede om jordbærkager,

lyder analysen, at hun gjorde det, fordi hun nød at opleve forældrene nyde hendes nydelse ("den andens begær"). Men er vi sikre på, at biologien ikke var den væsentligste årsag til ønsket?

Sådan kunne man fortsætte med kritiske spørgsmål, og det skal vi fortsætte med, står det til Slavoj Žižek. Vor tids katastrofe er, at der er lukket ned for kritik og alternativ tænkning, altså den offentlige brug af fornuften. Opfordringen lyder: studér (først og fremmest *Den nyttige idiot*) og tænk!

Andreas Wichmann Malmose og Martin Hvashøj Steffensen
Institut for Statskundskab
Aarhus Universitet

Mogens Herman Hansen, *Hvad er en stat?*, København: Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab, 2014, 152 p., kr. 150,00.

Forfatteren til denne bog er uddannet klassisk filolog og er internationalt anerkendt som en af de førende eksperter i Athens demokrati og andre bystatskulturer. For politologer er han særlig interessant, fordi han de senere år har skrevet bøger om demokrati, således *Demokrati som styreform og som ideologi* (2010) (anmeldt i *Politica*, nr. 2, 2011) og *Demokratiets historie fra oldtid til nutid* (2012). I bogen der her anmeldes, rejser han det spørgsmål, som alle, der er uddannet i eller er i gang med at uddanne sig i politologi/statskundskab, må være optaget af at få klart svar på.

Bogen rummer langt mere end en enkelt besvarelse af det rejste spørgsmål. Den indledes således med et kapitel, der handler om statsbegrebet i de forskellige samfundsvidenskaber, og det vises, at svaret på spørgsmålet "hvad er en stat?" i høj grad afhænger af, hvem man spørger. Derefter følger kapitler om ordet stats etymologi, det folkeretlige statsbegreb, staten som en abstrakt permanent magt, Max Webers statsbegreb, statsbegrebet i den vestlige verden, nationalstaten, retsstaten, globaliseringens betydning for staten, staten i historisk perspektiv, forskellige statstyper og en sammenligning af centrale forståelser af staten. Systematikken i denne rækkefølge er dog ikke helt indlysende.

Det gennemgående tema i bogen er en redegørelse for og sammenligning af juristernes folkeretlige og Max Webers sociologiske statsbegreber. Det folkeretlige statsbegreb er baseret på, at en stat som juridisk person har tre komponenter: et statsterritorium, et statsfolk og en statsmagt. Abstrakt forstået er staten den statsmagt, der gennem et system af politiske institutioner suverænt har retten og magten til at fastsætte og håndhæve retsordenen over for den